

**Ustanove kulture
u
ratu**

Mira Pehar

Knjižnice grada Mostara i njihovo stradanje u ratu 1992. - 1995.

Bibliotekarstvo kao integralni dio kulture u Mostaru ima dugu tradiciju.

Prvi počeci organiziranog rada na prikupljanju i čuvanju knjiga počinju, tako reći, u prvim desetljećima razvoja Mostara kao naselja. Već 1570. godine Mostar ima javnu knjižnicu. Bila je to, i za ono vrijeme, skromna knjižnica s fondom od 37 knjiga, ali je činjenica da je postojala, da je bila javnog tipa i da je služila svima koji su bili pismeni. Od tada se bibliotekarstvo u Mostaru kontinuirano razvijalo sve do 1992. godine, kada su u Mostaru postojale 32 knjižnice s fondom od 680.000 knjiga i 952 naslova periodika.

1. Po broju knjiga i periodika najveća je bila *Narodna knjižnica*. S radom je počela 1945. godine. Knjižnica se kroz svoj 50-godišnji, gotovo neprekidni, rad razvila tako da je postala najveća knjižnica Hercegovine i jedna od najrazvijenijih i najorganiziranih knjižnica u Bosni i Hercegovini. U svom ustrojstvu imala je: Odjel nabavke i obrade knjižnih fondova, Posudbeni odjel, Odjel čitaonica (periodika, unikatnog primjerka, za studijski rad), zatim Zavičajnu zbirku, područne odjele u gradu, Dječji i Omladinski odjel, te Bibliobusnu službu za ruralno područje općine. Kao najrazvijenija knjižnica, bila je i matična knjižnica za Hercegovinu s osnovnom zadaćom da razvija i unapređuje bibliotečnu djelatnost u Hercegovini. Knjižni fond brojao je oko 220.000 knjiga i 14.000 poveza periodika. Fond

je bio bogat i raznoličan, od slikovnice do enciklopedijskih izdanja. Knjižnica je bila pretplaćena na 100 naslova novina i časopisa, a kao centralna knjižnica Hercegovine bila je zadužena da prima, čuva i obrađuje obvezni primjerak tiskane građe s teritorija Bosne i Hercegovine. Posebna se pozornost posvećivala Zavičajnoj zbirci (djela autora iz Hercegovine, djela o Hercegovini i djela tiskana u Hercegovini) s ciljem da ta zbarka čini osnovu znanstvene, stručne i društvene informacije o Mostaru i Hercegovini, a da knjižnica bude središnji informacijski centar o Mostaru i Hercegovini od najstarijih pisanih isprava do danas o svim aspektima života.

Rat 1992. godine nije poštedio ni knjige. I u njih se pucalo. Knjižnice su postale "vojni" ciljevi. Knjige su paljene s ciljem da se ništa, ama baš ništa, ne sačuva za budućnost, da se opet mora krenuti iz početka. Narodna je knjižnica više puta granatirana. Pojedina odjeljenja su potpuno uništena, a dosta vrijednog fonda, kao što su Zavičajna zbarka, Fond enciklopedija i rječnika, otuđeno je. Nismo imali mogućnosti da uradimo kompletetu reviziju knjižnog fonda, ali sudeći po onom što je do sada urađeno stradalo je oko 30% knjižnog fonda Narodne knjižnice. Stradale su uglavnom knjige, dok su periodična izdanja sačuvana, što je veoma važno jer se stari periodik ne može ponovo nabaviti.

2. *Knjižnica Franjevačkog samostana* počela je s radom odmah po osnivanju samostana 1866. godine. Posjeduje dragocjen fond za izučavanje povijesti i kulture Hercegovine. Imala je izdanja Franjevačke tiskare osnovane 1873. godine, šematzizme, religiozne knjige iz XVII. i XVIII. stoljeća, stare orijentalne rukopise, turske isprave i stari periodik. Knjižnica ima i knjige novijeg datuma iz svih znanosti. Ukupan je fond oko 70.000 jedinica. U ratu je ta izuzetno vrijedna knjižnica potpuno sačuvana.

3. *Biskupijska knjižnica* je u svom fondu imala oko 60.000 jedinica, uglavnom religijskog karaktera. Knjižnica je bila posebno vrijedna jer je posjedovala legate svećenika iz 16. stoljeća, misale, lekcionare, 4.000 knjiga egzegeza novih djela teologije, spisa i zapisa biskupa, dokumentaciju na perzijskom, arapskom i turskom jeziku, djela tiskana u Mostaru. To izuzetno bogatstvo u ratu je potpuno uništeno, izgorjelo je.

4. *Knjižnica Muzeja Hercegovine*, koja je osnovana 1962. godine, imala je knjižni fond od 5.000 jedinica, uglavnom povjesne litera-

ture, nešto isprava i povijesne građe. U ratu je uglavnom sačuvana, a nalazi se u istočnom dijelu grada.

5. *Knjižnica Arhiva Hercegovine* radila je od 1956. godine. Fond knjižnice brojio je oko 10.000 jedinica i odgovarao je znanstvenoj i specijalnoj knjižnici. Knjižnica je imala i nekoliko legata starih mostarskih obitelji. U ratu je djelomično oštećena i nalazi se u istočnom dijelu grada.

6. *Sveučilišna knjižnica* je najmlađa knjižnica u Mostaru. Formirana je 1978. a s radom je počela 1980. godine. Imala je fond od 100.000 jedinica. Primala je i 50 naslova periodika. Bila je depozitarna knjižnica UNESCO-a. U ratu je zapaljena i potpuno je izgorjela.

7. *Knjižnice fakulteta*. U Mostaru je pred rat radilo 5 visokoškolskih ustanova: Pedagoška akademija (1950.), Strojarski fakultet (1968.), Pravni fakultet (1972.), Ekonomski fakultet (1972.), Građevinski fakultet (1979.). Svaki od tih fakulteta imao je i svoju knjižnicu. Knjižni fond tih knjižnica namijenjen je isključivo studijskom radu i profiliran je prema znanostima pojedinih fakulteta. Ukupan je fond tih knjižnica oko 53.000 jedinica i pravo je bogatstvo periodičnih publikacija, od čega su 252 naslova na stranim jezicima. Knjižni je fond tih knjižnica u ratu djelomično uništen.

Slika 1. Evo što je ostalo od Sveučilišne knjižnice u Mostaru

Slika 2. Ništa nije ostalo od knjižnog fonda u Sveučilišnoj knjižnici

8. *Knjižnice srednjih škola.* Svih 9 srednjih škola imale su solidne knjižnice. Ukupan je knjižni fond imao 64.000 knjiga. Niti jedna knjižnica nije imala periodična izdanja. U ratu su potpuno uništene knjižnice: Elektro-strojarske škole, Škole za tekstilna zanimanja, Prve gimnazije, Glazbene škole, Specijalne škole za retardiranu djecu, Trgovačko-turističke i Medicinske škole.

9. *Knjižnice osnovnih škola.* Devet knjižnica osnovnih škola imalo je fond od 62.000 knjiga, uglavnom namijenjenih za obvezno čitanje (lektiru) i nešto malo literature za učitelje. Fond pojedinih knjižnica u ratu potpuno je uništen, neke su stradale manje, ovisno o tome u kojem se dijelu grada škola nalazi. Prosječno uzeto, fond knjižnica osnovnih škola je prepolovljen.

10. *Knjižnica Hidroelektrana na Neretvi.* Ova stručna knjižnica radila je od 1978. godine. Njezin je fond imao 2.600 jedinica i 50 naslova periodika, od čega 20 na stranim jezicima. Knjižnica je u ratu potpuno izgorjela.

11. *Knjižnica poduzeća "SOKO"* formirana je kada je i poduzeće osnovano. Knjižni joj je fond 25.000 jedinica, 70 naslova periodika,

Slika 3. Spasili smo ponešto iz Narodne knjižnice,
koja ponovno uspješno djeluje

od čega 50 naslova na stranim jezicima. Bila je najorganizirana stručna knjižnica u Mostaru. U ratu je djelomično uništena, a dio je i zapaljen.

12. *Knjižnica Aluminijskog kombinata* je radila od 1975. godine. Bogatstvo stručne literature o proizvodnji, uglavnom na stranim jezicima, karakteriziralo je njezin fond od 7.000 jedinica i 50 naslova periodika na stranim jezicima. U ratu je knjižnica potpuno uništena, zapaljena.

Štete su ogromne. Nenadoknadive. Mnoge vrijedne naklade neće se moći više nabaviti. Kao što to uvijek poslije ratova biva, moramo krenuti naprijed. S onim što je ostalo krenut ćemo dalje i zajedno s gradom podizati nove i bogatije knjižnice. Knjige će se nabavljati, i nove pisati, a sada ne treba posebno naglašavati da ih treba čitati i njihove vrijednosti usvajati kako bismo bili kulturniji i prosvjećeniji narod. Naša će kultura, baš kao i naš narod, trajati vječno i nikakva je vojska neće uništiti.

Mira Pehar

Über Bibliotheken der Stadt Mostar und ihre Beschädigung durch den Krieg 1992-1995

Zusammenfassung

Bibliothekswesen Mostars als integraler Bestandteil der langen Kulturtradition erlitt riesige Schäden im letzten Krieg.

Der Artikel gibt eine ausführliche Übersicht mit zuverlässigen Angaben und Illustrationen über den Zustand der Mostarer Bibliotheken und Buchbestände. Die Schäden sind riesengroß, unersetztlich, aber unsere Kultur ist jedoch dauernhaft, ewig.